

Обґрунтування доцільності створення ландшафтного заказника місцевого значення «Шафранова балка»

(Великобагачанський р-н, Полтавська область)

Загальні відомості. Територія проектного об'єкта природно-заповідного фонду знаходиться на відстані близько 8 км в південно-західному напрямі від селища Велика Багачка у межах Якимівської сільської ради Великобагачанського району Полтавської області. Місцевість являє собою розгалужену балкову систему із добре збереженим біорізноманіттям між селами Якимове (понад вул. Ворошилова) та Балюки (вздовж вул. Тесленка). Орієнтовна площа – понад 50 га.

Підпорядкування. Полтавська область, Якимівська сільська рада Великобагачанського району.

Адміністративне розташування об'єкта. Полтавська область, с. Якимове Великобагачанського району (Якимівська сільська рада Великобагачанського р-ну).

Мета створення. Збереження у природному стані балкової системи, де збереглася рослинність лучних степів і зволжених оселищ по тальвегу балки та виявлені місцезнаходження рідкісних видів флори, фауни та мікобіоти. Об'єкт призначений виконувати екологічні, природоохоронні та відтворювальні функції.

Ґрунти. Чорноземи змиті, лучні, лучно-болотні тоф'яністі.

Загальна характеристика біорізноманітності. Місцевість у ландшафтному відношенні репрезентує балкову систему на вододілі, де формуються різноманітні природні комплекси. Одним із основних ландшафтних елементів широкої балки льодовикового походження є середньої крутизни східний схил з численними виступами і поворотами. Ширина схилу складає в середньому 100-150 м, висота – більше 20 м, протяжність – близько 2 км, загальний напрям із південного заходу на північний схід. По тальвегу балки протікає невелика безіменна заболочена річка (на планах території позначається як струмок), води якої за 8 км вливаються з правого берега до р. Псел.

У геоботанічному відношенні переважають угруповання лучних степів північного варіанту із домінуванням костриці валіської (типчака), тонконогу вузьколистого, стоколосу безостого, келерії стрункої, пирію середнього, ковили волосистої які приурочені до схилу ухилом 30-45°.

Із вододілу схил відмежований від сільськогосподарських угідь лісосмугою із деревних порід: ясена звичайного, дуба звичайного, берези бородавчастої. Дереватні насадження молоді (біля 30 років). Зверху схил потерасований, поодинокі на ньому зростають груша дика, ясен звичайний, маслинка срібляста, яблуня рання, кущі шипшини, біля урвища (глинистого відслонення) до цих видів додаються сосна звичайна, тополя тремтяча та деякі інші.

Флористичне ядро степових ценозів формують типові ксерофітні та мезоксерофітні види лучно-степового різнотрав'я: люцерни румунська та

серповидна, горошки мишачий та волохатенький, в'язіль барвистий, чина бульбиста, буркун лікарський, шавлії степова, лучна та поникла, чебрець Маршаллів, куряча сліпота темна, дивина фіолетова, роговик ланцетовидний, різак звичайний, лещиця волотиста, парило звичайне, дзвоники сибірські, подорожники середній та ланцетолистий, молочаї Сегієрів та степовий, полин австрійський, скабіоза блідо-жовта, китятки звичайні та подільські, юриня павутиниста, дивини фіолетова та борошниста, залізняка бульбастий та колючий, кульбаба осіння, свербіжниця польова, скабіоза блідо-жовта, деревій майжезвичайний, ін. Із злаків куртини утворюють пирій звичайний, зубрівка степова, із різнотрав'я – підмаренник руський, конюшина альпійська, суниці зелені. На схилах зустрічаються поодинокі кущі та чагарники із терну, шипшин. Попід ними зустрічаються узлісні види: буквиця лікарська, звіробій звичайний, материнка звичайна, дзвоники персиколисті, ластовень лікарський. Угрупування також утворюють зіновать руська та австрійська, конюшина гірська. На наритвинах сліпаків та слабо зарослих місцях масово зустрічаються синантропні види: полин гіркий, льоник звичайний, чорнокорінь лікарський, а також цмин пісковий, конюшина польова, синяк звичайний, березка польова, татарник колючий миколайчики польові та плоскі. На багатьох ділянках формуються різні за площею монодомінантні агломерації нітрофілів – кропиви дводомної, полину звичайного, будяка кучерявого, що є результатом випасання худоби та змивів із полів органічних речовин.

На ділянці схилу ближче до відслонення в угрупованнях костриці валіської та тонконогу вузьколистого зустрічається астрагал шерстистоквітковий – вид, включений до Європейського Червоного списку та Червоної книги України.

Степові схили балки – місцезнаходження рідкісних ранньовесняних рослин – шафрану сітчастого (включений до Червоної книги України), гіацинтка блілого (включений до регіонального списку), які утворюють чисельні популяції. Це характеризує дану місцевість і як осередок збереження генофонду цих рідкісних рослин.

Схили балки на багатьох ділянках зайняті угрупованнями ковили волосистої – виду, занесеного до Червоної книги України, а угруповання, який він утворює, – до Зеленої книги України. Такі ценози є двопід'ярусними. У першому ярусі домінує ковила, у другому – типові види степового різнотрав'я.

На слабозарослих ділянках схилів зустрічається зморшок степовий – гриб, який утворює плодові тіла навесні, і занесений до Червоної книги України. Середня щільність його плодових тіл у різні роки може складати до 20 на 1 м² і більше.

У районі дамби степові фітоценози дещо трансформовані і у їх складі значна участь парила звичайного, полину звичайного, кропиви дводомної. На самій дамбі формуються угруповання житняку гребінчастого (напівпустельної рослини) сумісно із фітоценозами пирію середнього.

Зважаючи на крутість схилу, степові угруповання змінюються через нешироку смугу лучної рослинності фітоценозами лучно-болотної, болотної і водної рослинності, які формуються в умовах зволоженого гідрорежиму по тальвегу балки. Понад річечкою тягнуться угруповання очерету звичайного (на деяких ділянках і ближче до центру водойми), рогозу вузьколистого з участю видів типового гідрофільного високотрав'я: лепешняка високого, рогозу широколистого, осоки гострої, сідача конопляного, чихавки хрящуватої, плакуна верболистого, осотів болотного та сивого, шоломниці списолистої, вовконогу європейського, півників болотних, вербозілля звичайного, м'яти водяної, шавлю прибережного та ін. По високим рослинам піднімається догори плетуха звичайна. У таких умовах виявлені й цінні рослини з лікарськими властивостями – лепеха звичайна, живокіст лікарський. На деяких ділянках водотоку збереглися плеса, де формують угруповання ряска мала та жабурник звичайний.

По периферії цих угруповань та попід схилами формуються лучні ценози з домінуванням тонконогу лучного, грястиці збірної, костриці східної. Флористичне ядро формують типові лучні види: конюшина лучна, лядвенець український, деревій майжезвичайний, морква дика, зірочник злаковидний, цикорій звичайний, вовчуг польовий та ін.

Рідкісні види флори. У флорі проєктованого об'єкта виявлено 10 видів рослин, із яких 3 занесено до Червоної книги України (астрагал шерстистоквітковий – і до Європейського Червоного списку), 7 – до регіонального списку, тобто охороняються в Полтавській області.

Азинеума сірувата – степовий вид, включений до регіонального списку, середньо чисельно.

Астрагал ріжковий – степовий вид, занесений до регіонального списку, спорадично.

Астрагал шерстистоквітковий – степовий вид, занесений до Європейського Червоного списку та Червоної книги України, зрідка.

Волошка східна – степовий вид, включений до регіонального списку, середньо чисельно.

Гіацинтик блідий – степовий ефемероїд, занесено до регіонального списку, чисельно, співдомінант весняної синузії.

Гострокільник волохатий – степовий вид, включений до регіонального списку, рідко.

Дзвоники персиколісті – узлісний вид, занесено до регіонального списку, спорадично.

Ковила волосиста – степовий вид, занесено до Червоної книги України; ценозоутворювач, угруповання занесено до Зеленої книги України, чисельно.

Льон жовтий – степовий вид, занесено до регіонального списку, дуже рідко, окремі групи.

Шафран сітчастий – степовий весняний ефемероїд, занесено до Червоної книги України, чисельно, домінант весняної синузії.

Зморшок степовий – весняний гриб, включений до Червоної книги України, життєва популяція, утворює рясно плодові тіла.

Характеристика тваринного світу. Типовим для балкових систем є тваринний світ місцевості. Із птахів на території об'єкта зустрічаються жайворонки, куріпка сіра, занесена до регіонального списку, перепел, деркач – занесений до Європейського Червоного списку. Із плазунів звичайними є ящірки прудка та зелена. Із ссавців зустрічаються у балці

заєць, лисиця, єнотовидний собака та ін. Заходить і перебуває в заростях очерету та рогозів кабан. На схилах балки відмічені нарітвини сліпака звичайного – степового гризуна, який включений до Європейського Червоного списку. Загаті створюють і будують хатки бобри, які охороняються в Полтавській області. За інформацією місцевих жителів на даній місцевість періодично перебувають козулі та лосі. Орнітофауна включає види лучно-степового, водно-болотного та синантропного фауністичних комплексів. У чагарниках мешкає куріпка сіра – вид, включений до регіонального списку. На плесах у сезон та під час міграцій перебувають птахи біляводного фауністичного комплексу – крижні, лиска, курочка мала та деякі інші. Багатий світ комах балки, який потребує детального вивчення. Під час дослідження встановлено наявність подалірія – метелика, включеного до Червоної книги України, та хижого богомола звичайного, який включений до регіонального списку, тобто охороняється в Полтавській області.

Антропогенний вплив. У межах даної території спостерігається помірне випасання, хоча утримання худоби на прив'язі, призводить до збоїв рослинності і викликає забур'яненість місцевості. Часте випалювання теж призводить до збіднення різнотрав'я і спрощення структури фітоценозів. Особливо небезпечними є ранньовесняні пали сухої рослинності на схилах у період квітання рідкісних степових рослин. У зв'язку із цим гинуть рідкісні рослини і чисельність їх зменшується на тих ділянках, де постійно відбуваються пірогенні явища. Змиви талими і дощовими водами гумусу та органіки із поля призводять до органічного забруднення ґрунтів ландшафтних ділянок балки і обумовлюють високі показники синантропізації флори.

Заключення. Враховуючи наукову та екологічну цінність даної балкової системи як осередку, насамперед, степової біорізноманітності, в складі якої й рідкісні види флори, фауни та мікобіоти, доцільно забезпечити її охорону у статусі ландшафтного заказника місцевого значення загальною площею біля 50 га з рекомендованою назвою «Шафранова балка», на який покладаються природоохоронні та екологічні функції. У межах об'єкта передбачена природоохоронна, наукова та почасти господарська діяльність, визначена чинним законодавством України. Створення природно-заповідного об'єкта дозволить забезпечити охороною цінні біотопи як оселища типової та раритетної біорізноманітності, підвищити показник заповідності у Великобагачанському районі, сприятиме розбудові регіональної екомережі Полтавщини.

Кандидат біологічних наук, доцент,
голова Полтавської обласної організації
Українського товариства охорони природи

19.08.2015р.

